

การย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรส กับการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร ของคนไทยย้ายถิ่น “รุ่นใหม่” ในเยอรมนี

วรมน สินสุวรรณ

ดุชฎีบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยฮุมโบลด์ท์แห่งเบอร์ลิน

บทความนี้นำเสนอข้อมูลบางส่วนจากดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งผู้เขียนเสนอต่อคณะกรรมการ
ปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยฮุมโบลด์ท์แห่งเบอร์ลิน เมื่อเดือนมกราคม 2561
(Sinsuwan 2018)

วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา 37(1): มกราคม - มิถุนายน 2561

บทความ

Marriage Migration and the Uses of Communication Technology among “New-generation” Thai Migrants in Germany

Woramon Sinsuwan

PhD in Southeast Asian Studies,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
The Humboldt University of Berlin

contact: monsinsuwan@gmail.com

บทความนี้นำเสนอข้อมูลจากงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มคนไทยในเยอรมนีที่ย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรสภายหลังการประกาศใช้กฎหมายสิทธิพำนัก ค.ศ. 2005 โดยได้บูรณาการข้อมูลขึ้นต้นจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี การวิจัยเอกสาร รวมทั้งข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามออนไลน์และข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์คนไทยย้ายถิ่น บทความนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ย้ายถิ่นหรือที่ผู้เขียนเรียกว่าคนไทย “รุ่นใหม่” เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในบริบทของการย้ายถิ่นที่แตกต่างไปจากผู้ย้ายถิ่นในงานวิจัยก่อนหน้านี้ ซึ่งเน้นความเชื่อมโยงกับประเทศต้นทางในแง่ของกระบวนการย้ายถิ่นและการส่งเงินกลับประเทศ ทั้งนี้ ด้วยข้อกำหนดเกี่ยวกับการได้มาซึ่งสิทธิพำนักระยะยาวในเยอรมนีผ่านการสมรส ประกอบกับบทบาทที่เพิ่มขึ้นของเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน ประสบการณ์การย้ายถิ่นของคนไทย “รุ่นใหม่” จึงอิงอยู่กับโอกาสทางสังคมเศรษฐกิจอันนำไปสู่แบบแผนการปรับตัวที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเชื่อมโยงตนเองกับเครือข่ายทางสังคมทั้งในประเทศบ้านเกิดและชุมชนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนี ทั้งก่อนหน้าและภายหลังการย้ายถิ่น

คำสำคัญ: การย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรส, เทคโนโลยีการสื่อสาร, คนไทยย้ายถิ่น, เยอรมนี

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This article draws from the author's research on marriage migrants from Thailand to the Federal Republic of Germany, focusing on those arriving under the 2005 Residence Act. The research integrates primary statistical data from the Federal Statistical Office, documentary research, quantitative data from online questionnaires, and qualitative data from the author's interviews with these "new-generation" Thai migrants. The article illustrates a different context of migration from those discussed in earlier research, which mainly focus on migration processes and remittances. On the basis of the Residence Act's regulations on marriage migration and the ubiquity of new media technologies, the experiences of "new-generation" Thai migrants are constituted of different socio-economic backgrounds and accordingly different socialization patterns from their predecessors. In particular, they use communication technologies as alternative platforms to connect with their networks both in their homeland and among the Thai communities in Germany; both before and after their migration.

keywords: marriage migration, communication technology, Thai migrants, Germany

บทนำ

การย้ายถิ่นของแรงงานหญิงจากเอเชียเริ่มต้นขึ้นประมาณปลายทศวรรษ 1970 ถึงต้นทศวรรษ 1980 โดยมีสาเหตุประการหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของตลาดแรงงานทั้งในประเทศและนอกประเทศ ที่เปิดโอกาสให้กับผู้หญิงในบางสาขาอาชีพ (Regional Thematic Working Group on International Migration including Human Trafficking 2008) การเติบโตทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950 ทำให้เกิดการย้ายถิ่นของแรงงานหญิงไร้ฝีมือจากเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Yamanaka and Piper 2005) ผู้หญิงเอเชียจากประเทศที่พัฒนาน้อยกว่าได้ย้ายถิ่นไปยังประเทศภายในภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมสูงกว่า เช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ ฮองกง เกาหลีใต้ และไต้หวัน เพื่อเป็นแรงงานในสาขาที่ขาดแคลน โดยเฉพาะงานดูแลในที่พักอาศัย เช่น การทำงานบ้าน ดูแลผู้สูงอายุและเด็ก เป็นต้น รวมถึงเป็นแรงงานในธุรกิจค่าบริการทางเพศ สำหรับผู้ที่มีโอกาสย้ายถิ่นนั้น การแต่งงานกับพลเมืองของประเทศปลายทางเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ได้สิทธิการเป็นพลเมืองหรือสิทธิพำนักระยะยาวในประเทศนั้นๆ ทำให้หลายประเทศออกมาตรการป้องกันชาวต่างชาติที่ไหลเข้ามาผ่านการแต่งงาน เช่น กลั่นกรองคุณสมบัติของคนในชาติที่จะแต่งงานกับชาวต่างชาติ หรือออกนโยบายด้านแรงงาน สวัสดิการสังคม และประชากรเพื่อกำหนดสิทธิพลเมืองของคู่สมรสชาวต่างชาติที่มีความแตกต่างในด้านสัญชาติ เชื้อชาติ และศาสนา (Yang and Lu 2010)

การย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรสของหญิงไทยไปสู่สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี¹ ประเทศที่มีคนไทยย้ายถิ่นมากเป็นอันดับสองรองจากสหรัฐอเมริกา มีแบบแผนคล้ายคลึงกับข้อมูลจากงานวิจัยของเจิง เยียนเฟิน (Tseng Yen-Fen) ซึ่งศึกษาการย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรสของหญิงจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับชายเอเชียตะวันออก และพบว่าในด้านอุปสงค์ การแต่งงานข้ามพรมแดนเป็นผลจากการที่ผู้ชายชนชั้นล่างไม่มีโอกาสหรือมีโอกาสน้อยในการแต่งงานกับผู้หญิงชาติเดียวกัน การแต่งงานกับผู้หญิงต่างชาติจึงกลายเป็นทางเลือกที่สำคัญ

¹ ในเนื้อหาส่วนต่อไป ของบทความจะเรียกโดยย่อว่า ประเทศเยอรมนี หรือ เยอรมนี.

ในขณะที่ด้านอุปทานพบว่า สาเหตุหลักที่จำนวนผู้ย้ายถิ่นจากการแต่งงานเพิ่มขึ้นนั้นมาจาก ปัญหาความยากลำบากทางเศรษฐกิจในประเทศต้นทาง โดยเฉพาะในเขตชนบท การแต่งงาน จึงกลายเป็นช่องทางหนึ่งสำหรับผู้หญิงฐานะยากจนจะมีโอกาสพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น (Tseng 2010)

งานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของคนไทยในเยอรมนี อาทิ งานของสุภางค์ จันทวานิช (Chantavanich 2001) ประไพรัตน์ รัตน์โอฬาร-มิคซ์ และนิโคลา ไพเพอร์ (Ratanaolan-Mix and Piper 2003) และพัทยา เรือนแก้ว (2552; 2557) ได้แสดงให้เห็นข้อมูลภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้หญิงไทยที่ย้ายถิ่นไปเยอรมนีในช่วงแรกว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี อาชีพก่อนการย้ายถิ่นที่พบมากคืออาชีพค้าบริการทางเพศและอาชีพอื่นๆ เช่น ค้าขาย พนักงานในโรงงาน ช่างเสริมสวย พนักงานโรงแรม หรือธุรกิจส่วนตัว ผู้หญิงกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เคยสมรสหรืออยู่กับชายไทยมาก่อน แต่แยกทางกันหรือหย่าร้าง และมักมีลูกติด² งานศึกษากลุ่มนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และรูปแบบของการย้ายถิ่นของคนไทยไปประเทศเยอรมนีในอดีต ซึ่งพบว่า *หนึ่ง* เป็นการย้ายถิ่นฐานเพื่อหางานทำ โดยเฉพาะงานบริการทางเพศและงานรับจ้างอื่นๆ เช่น แม่ครัวพ่อครัว พนักงานทำความสะอาด นักเต้น ฯลฯ *สอง* เป็นการย้ายถิ่นฐานเพื่อการศึกษา โดยมีนักศึกษาไทยทั้งชายและหญิงที่ได้รับทุนการศึกษาหรือใช้ทุนส่วนตัวเดินทางไปศึกษาต่อ *สาม* เป็นการย้ายถิ่นฐานเพื่อการแต่งงาน ซึ่งในอดีตอาศัยบริษัทจัดหาคู่ หรือแม่สื่อแม่ชักที่เป็นเครือญาติหรือเพื่อนในเยอรมนีเป็นผู้ช่วยเหลือหรือดำเนินการให้โดยมีสินจ้าง และ *สี่* เป็นการย้ายถิ่นฐานของ “ลูกติด” ซึ่งตามพ่อหรือแม่ชาวไทยมาพำนักในเยอรมนีในภายหลัง (พัทยา เรือนแก้ว 2557)

บทความนี้นำเสนอข้อค้นพบส่วนหนึ่งจากงานวิจัยระดับปริญญาเอกของผู้เขียน (Sinsuwan 2018) ซึ่งทำการศึกษากลุ่มคนไทยในเยอรมนีที่ย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรสภายหลังการประกาศใช้กฎหมายสิทธิพำนัก (Residence Act) ที่เริ่มบังคับใช้ใน ค.ศ. 2005 โดยข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Federal Statistical Office) ในปี 2017³ ระบุว่าคนไทยที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยในเยอรมนีหลังประกาศใช้กฎหมายสิทธิพำนัก

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากบทความของพัทยา เรือนแก้ว ใน *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา ฉบับนี้*.

³ ผู้เขียนได้ประสานขอข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีในปี 2017 และได้รับอนุญาตให้เข้าถึงและประมวลข้อมูลเพื่อการวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง.

มีจำนวนกว่า 7,600 คน งานวิจัยชิ้นดังกล่าวได้บูรณาการข้อมูลจากการวิจัยเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์คนไทยย้ายถิ่นจำนวน 38 คน และข้อมูลจากแบบสอบถามออนไลน์ ทั้งนี้ ด้วยข้อกำหนดเกี่ยวกับการได้มาซึ่งสิทธิพำนัก (residence permit) ในเยอรมนีผ่านการสมรส ประกอบกับบทบาทที่เพิ่มขึ้นของเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน ผู้ย้ายถิ่นหรือที่งานชิ้นนี้เรียกว่าคนไทย “รุ่นใหม่” จึงเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในบริบทของการย้ายถิ่นที่แตกต่างไปจากคนรุ่นก่อนหน้า ทั้งในแง่ของโอกาสทางสังคมเศรษฐกิจ การปรับตัวตามเงื่อนไขของการย้ายถิ่น และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้ย้ายถิ่นกับเครือข่ายทางสังคมทั้งก่อนหน้าและภายหลังการย้ายถิ่น ดังจะนำเสนอต่อไป

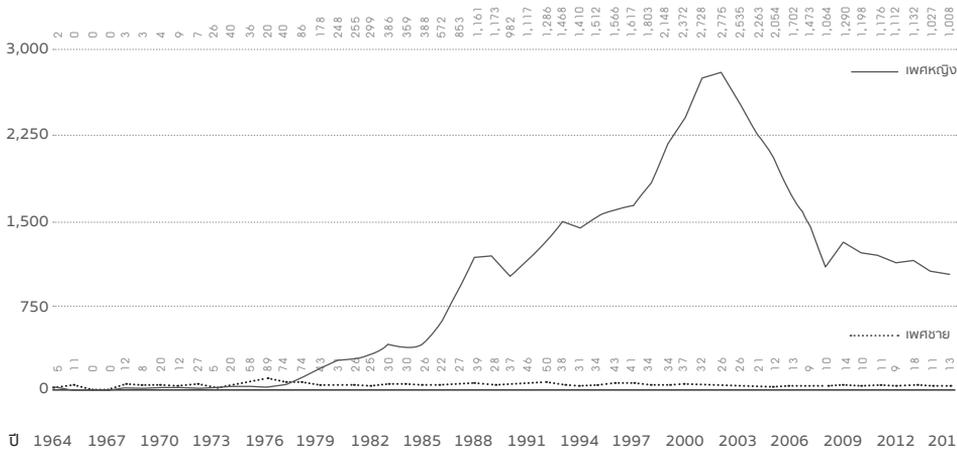
สถานการณ์การย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรสของคนไทย ภายหลังการรวมประเทศเยอรมนี และกฎหมายว่าด้วยสิทธิพำนักของเยอรมนี ค.ศ. 2005

ภายหลังการล่มสลายของกำแพงเบอร์ลินในปี 1989 และการรวมประเทศเยอรมนีในปี 1990 ประเทศเยอรมนีมีมาตรการการตรวจคนเข้าเมืองที่เข้มงวดมากขึ้นเพื่อควบคุมปริมาณผู้ย้ายถิ่นเข้าประเทศ คนต่างชาติจำเป็นต้องใช้ช่องทางต่างๆ รวมถึงการแต่งงานเพื่อให้มีสิทธิพำนักในเยอรมนี จากข้อมูลสถิติการแต่งงานของคนไทยกับพลเมืองเยอรมันระหว่างปี 1964-2015 พบว่าช่วงทศวรรษ 1960 ถึงปลายทศวรรษ 1970 จำนวนการแต่งงานระหว่างผู้ย้ายถิ่นชาวไทย ทั้งหญิงและชายกับชาวเยอรมันยังมีจำนวนไม่มากนักและใกล้เคียงกันทั้งสองเพศ แต่หลังจากนั้นจำนวนการแต่งงานของหญิงไทยก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ และสูงขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่ปี 1988 เป็นต้นมา โดยในปี 2002 มีจำนวนสูงที่สุดถึง 2,775 คน ดังข้อมูลใน *แผนภาพ 1* และแม้หลังจากนั้นจำนวนจะลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จำนวนการแต่งงานระหว่างหญิงไทยกับชายเยอรมันยังคงอยู่ในระดับไม่ต่ำกว่าปีละ 1,000 คน

แม้ว่านโยบายการตรวจคนเข้าเมืองของเยอรมนีจะเข้มงวดมากขึ้น แต่จำนวนคนไทยที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามายังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ดังที่งานศึกษาก่อนหน้านี้ (Ratanaolalan-Mix and Piper 2003) ได้แสดงให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของจำนวนคนไทยที่แต่งงานอย่าง

แผนภาพ 1 การสมรสระหว่างชาวไทยกับชาวเยอรมัน ค.ศ. 1964-2015 (จำแนกตามเพศ)

จำนวนคนไทยที่เป็นคู่สมรสของชาวเยอรมัน

ที่มา: ประมวลจากข้อมูลจากผู้เขียนได้รับอนุญาตจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีให้เข้าถึงเพื่อการวิจัย (Sinsuwan 2018).

ถูกกฎหมายกับพลเมืองเยอรมัน มีความเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญกับกฎหมายชาวต่างชาติ (Aliens Acts) ซึ่งเริ่มบังคับใช้ในปี 1990 ผู้หญิงไทยส่วนใหญ่เลือกใช้การแต่งงานเป็นช่องทางรับสิทธิพำนักในเยอรมนี ซึ่งจะทำให้พวกเธอมีโอกาสทำงานอย่างถูกกฎหมาย จึงอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายการเข้าเมืองของเยอรมนีเป็นกลไกสำคัญที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการย้ายถิ่นของหญิงไทยให้กลายเป็นการย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรส (พัทยา เรือนแก้ว 2552)

การตั้งถิ่นฐานในเยอรมนีของผู้ย้ายถิ่นชาวไทย ส่วนใหญ่จะอยู่ทางฝั่งตะวันตกของประเทศ โดยมีเพียงประมาณ 650 คน ที่อาศัยอยู่ในเขตเยอรมนีตะวันออกเดิม ยกเว้นในกรุงเบอร์ลิน รัฐที่คนไทยอาศัยอยู่มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ นอร์ธไรน์-เวสต์ฟาเลีย บาวาเรีย บาเดน-เว็ทเทมเบิร์ก เฮสเซ และเบอร์ลิน ตามลำดับ ข้อมูลใน ค.ศ. 2015 แสดงให้เห็นว่าร้อยละ 99 ของคนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนีเป็นผู้ย้ายถิ่นรุ่นแรก และส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 17-65 ปี ซึ่งอาจนับได้ว่าอยู่ในช่วงวัยทำงาน ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นรุ่นแรกนี้เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชายอย่างเห็นได้ชัด และเมื่อรวมกับข้อมูลของผู้ย้ายถิ่นรุ่นสองแล้วจะมีจำนวนผู้หญิงสูงถึงร้อยละ 87 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยทั้งหมดในเยอรมนี (ตาราง 1)

ตาราง 1 แสดงจำนวนคนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนี จำแนกตามรุ่นของผู้ย้ายถิ่น เพศ และช่วงอายุ (ค.ศ. 2015)

รุ่นของผู้ย้ายถิ่น	เพศ	อายุ (ปี)									รวม
		ต่ำกว่า 17	17-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	76-85	86 ขึ้นไป	
รุ่นแรก (เกิดนอกประเทศเยอรมนี)	หญิง	1,396	2,827	7,145	17,116	14,808	6,387	1,105	81	6	50,871
	ชาย	1,196	1,830	1,579	1,413	818	321	119	26	1	7,303
	รวม	2,592	4,657	8,724	18,529	15,626	6,708	1,224	107	7	58,174
รุ่นสอง (เกิดในประเทศเยอรมนี)	หญิง	252	68	9	7	3	1	-	-	-	340
	ชาย	186	69	8	4	2	1	-	-	-	270
	รวม	438	137	17	11	5	2	-	-	-	610

ที่มา: ประมวลจากข้อมูลที่ผู้เขียนได้รับอนุญาตจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีให้เข้าถึงเพื่อการวิจัย (Sinsuwan 2018).

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนประชากรชาวไทยย้ายถิ่นในเยอรมนีตามเพศและสถานภาพการสมรส (ตาราง 2) จะเห็นได้ว่ากลุ่มประชากรเพศหญิงที่มีจำนวนสูงที่สุดได้แก่กลุ่มที่สมรสกับชายเยอรมัน รองมาคือผู้มีสถานภาพโสด⁴ หย่าร้าง และหม้าย ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า จำนวนประชากรเพศหญิงที่มีสถานภาพหย่าร้างได้เพิ่มขึ้นทุกปีอย่างรวดเร็ว จาก 5,496 คนในปี 2011 เป็น 6,307 คนในปี 2015 ในขณะที่เมื่อพิจารณาประชากรเพศชายพบว่ากลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดได้แก่ผู้มีสถานภาพโสด และมีข้อมูลที่น่าสนใจว่ามีชายไทยจดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต (same-sex partnership) กับชาวเยอรมันเพศเดียวกันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 487 คนในปี 2011 เป็น 522 คนในปี 2015 ในขณะที่การเพิกถอนการจดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน

⁴ หญิงโสดและชายโสดที่กล่าวถึงนี้ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนไทยที่ติดตามมาอาศัยอยู่ร่วมกับพ่อหรือแม่ชาวไทยที่แต่งงานกับคนเยอรมัน.

ตาราง 2 แสดงจำนวนประชากรไทยย้ายถิ่นในเยอรมนี จำแนกตามสถานภาพการสมรสกับคู่ชีวิตชาวเยอรมัน (ค.ศ. 2011-2015)

ปี	เพศ	สถานภาพการสมรส								รวม
		โสด	คู่ชีวิตต่างเพศ			คู่ชีวิตเพศเดียวกัน			ไม่มีข้อมูล	
			สมรส	หย่าร้าง	หม้าย	จดทะเบียน	เพิกถอนการจดทะเบียน	คู่ชีวิตเสียชีวิต		
2011	หญิง	6,879	33,643	5,496	1,555	15	1	-	1,913	49,502
	ชาย	4,941	1,091	409	24	487	23	5	596	7,576
2012	หญิง	6,846	34,033	5,801	1,688	16	1	1	1,975	50,361
	ชาย	4,931	1,147	425	24	514	31	5	617	7,694
2013	หญิง	6,847	34,445	5,956	1,779	19	3	1	1,876	50,926
	ชาย	4,932	1,168	423	27	523	42	5	592	7,712
2014	หญิง	6,813	34,479	6,155	1,882	20	3	1	1,812	51,165
	ชาย	4,819	1,233	428	31	530	61	4	556	7,662
2015	หญิง	6,727	34,448	6,307	1,911	23	4	1	1,790	51,211
	ชาย	4,738	1,232	426	31	522	66	5	553	7,573

ที่มา: ประมวลจากข้อมูลที่ผู้เขียนได้รับอนุญาตจากสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีให้เข้าถึงเพื่อการวิจัย (Sinsuwan 2018).

ข้อมูลจากกระทรวงการต่างประเทศ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ระบุว่า กฎหมายสิทธิพำนักซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2005 ได้รวบรวมบทบัญญัติเกี่ยวกับการเข้าเมืองของชาวต่างชาติ ได้แก่ สิทธิพำนัก วัตถุประสงค์ของการพำนัก การยกเลิกสิทธิพำนัก และกระบวนการขอลี้ภัย ต่อมาได้มีการปรับปรุงและบังคับใช้เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม ค.ศ. 2007 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิพำนักและการขอลี้ภัยตามข้อกำหนดของสหภาพยุโรป การป้องกันการแต่งงานแบบหลอกลวงหรือถูกบังคับ การเพิ่มความมั่นคงภายในประเทศ การดำเนินการตามข้อมติในการประชุมรัฐมนตรีมหาดไทยที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายภายในประเทศ

รวมทั้งบทบัญญัติเกี่ยวกับการเข้าสู่สังคมของผู้ย้ายถิ่นฐานที่ถูกกฎหมาย ทั้งนี้กฎหมายดังกล่าวระบุว่า ผู้ย้ายถิ่นฐานมีหน้าที่ต้องเรียนภาษาเยอรมันและผ่านหลักสูตรการเข้าสู่สังคมเยอรมัน ต้องมีความรู้ เคารพ และปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายของเยอรมนี ผู้ย้ายถิ่นที่ผ่านหลักสูตรการเข้าสู่สังคมแล้ว จะสามารถลดระยะเวลาในการขออนุญาตมีถิ่นพำนักและการขอสิทธิเป็นพลเมืองได้ (Federal Foreign Office, n.d.)

ผลจากกฎหมายดังกล่าว ทำให้ผู้ยื่นขอวีซ่าเพื่อติดตามไปอยู่ที่ประเทศเยอรมนีกับคู่สมรสหรือคู่ชีวิตเพศเดียวกัน ต้องแนบหลักฐานแสดงความรู้ภาษาเยอรมันขั้นพื้นฐาน เช่น ประกาศนียบัตรระดับ A1 ของสถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน ที่มีอายุไม่เกิน 2 ปี โดยในเอกสาร “การยืนยันความรู้ขั้นพื้นฐานภาษาเยอรมัน ในกรณีที่มีหรือภรรยาอพยพย้ายถิ่นฐานตามคู่สมรสมาจากต่างประเทศ” ของสำนักงานเพื่อการอพยพและย้ายถิ่นแห่งสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี (Federal Office for Migration and Refugees) ที่เผยแพร่ทางเว็บไซต์สถานเอกอัครราชทูตสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี กรุงเทพมหานคร ระบุว่า “ก่อนเดินทางเข้าประเทศ ท่านต้องแสดงหลักฐานว่าท่านมีความรู้ภาษาเยอรมันขั้นพื้นฐาน เพื่อที่จะสามารถแน่ใจได้ว่า ในประเทศเยอรมนี ท่านจะสามารถสื่อสารเป็นภาษาเยอรมันอย่างง่ายๆ ได้ตั้งแต่เริ่มต้นเข้ามาอยู่”⁵ และเมื่อชาวต่างชาติเดินทางเข้าไปอาศัยในเยอรมนีแล้ว ยังจำเป็นต้องเรียนหลักสูตรการเข้าสู่สังคมเพิ่มอีก 660 ชั่วโมง หากชาวต่างชาติต้องการขอสิทธิพำนักถาวร (permanent residence permit) และสิทธิพลเมืองของเยอรมนี พวกเขาจะต้องมีหลักฐานแสดงความสามารถทางภาษาเยอรมันไม่ต่ำกว่าระดับ B1 (ระดับกลาง)

วิธีวิจัยและกลุ่มตัวอย่างของการศึกษา

งานวิจัยนี้ศึกษาคนไทยที่แต่งงานและย้ายถิ่นฐานไปพำนักอยู่ในเยอรมนีหลังการประกาศใช้กฎหมายสิทธิพำนัก ค.ศ. 2005 โดยได้ทำการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2016 ถึงกรกฎาคม ค.ศ. 2017 จากผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 38 คน และผู้ให้

⁵ เข้าถึงเอกสารดังกล่าวได้ที่ลิงก์ <https://bit.ly/2JeUdBh>.

ข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์อีกจำนวน 125 คน ผู้เขียนได้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการเก็บข้อมูลวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยเริ่มจากขอความร่วมมือคนไทยที่รู้จักและพำนักอาศัยในเยอรมนีเป็นเวลานานช่วยส่งต่อข้อมูลของผู้วิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยไปยังเครือข่ายของพวกเขา ซึ่งส่วนใหญ่ติดต่อผ่านกลุ่มสนทนาในแอปพลิเคชันไลน์ (Line) นอกจากนี้ ผู้เขียนยังประสานกับผู้ดูแลเพจเฟซบุ๊กของคนไทยในเยอรมนีกลุ่มต่างๆ เพื่อขอลงประกาศทางหน้าเพจเหล่านั้น ผลจากการส่งข้อความต่อกันและการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ทำให้ได้รับการติดต่อจากผู้สนใจให้ข้อมูลด้วยตนเอง และอีกส่วนหนึ่งเลือกให้สัมภาษณ์ผ่านทางแอปพลิเคชันไลน์ เฟซบุ๊กเมสเซนเจอร์ (Facebook Messenger) หรือวอตส์แอปป์ (Whatsapp) เนื่องจากสามารถดำเนินการในช่วงเวลาและสถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลสะดวกและรู้สึกสบายใจมากกว่าการเดินทางมาพบหน้ากัน⁶ สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามออนไลน์จากระบบปฏิบัติการเพื่อการจัดการการสำรวจแบบออนไลน์ของเนติเกต (Netigate) และใช้การประชาสัมพันธ์และขอความช่วยเหลือผ่านสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์เช่นกัน โดยสามารถเก็บแบบสำรวจได้ในเวลาอันรวดเร็ว ทำให้เห็นว่าเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทอย่างมากในการติดต่อสื่อสารของกลุ่มคนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนี

ผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยผู้ให้สัมภาษณ์เพศหญิง 35 คน และเพศชาย 3 คน โดยส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 31-45 ปี ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจเชิงปริมาณที่พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามออนไลน์ที่อายุระหว่าง 31-40 ปี เป็นสัดส่วนมากที่สุดถึงร้อยละ 48 จากทั้งหมด 125 คน รองลงมาคือกลุ่มอายุระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 28 ทางด้านสถานภาพการสมรสก่อนการย้ายถิ่นนั้น พบว่าส่วนใหญ่มีสถานภาพโสดและไม่เคยมีบุตร (24 ราย) ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์อีก 14 ราย มีสถานภาพหย่าร้างและมีบุตรจำนวน 1-2 คน

ส่วนข้อมูลด้านการประกอบอาชีพในประเทศไทยก่อนการย้ายถิ่น พบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่มีโอกาสพบปะกับชาวต่างชาติสม่ำเสมอ เช่น พนักงานโรงแรม พนักงาน

⁶ หัวข้อการสัมภาษณ์หลักคือประสบการณ์การทำงานในเยอรมนี ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหวสูง.

สายการบิน พนักงานนวดสปา พนักงานเสริมสวย รวมทั้งอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเยอรมัน เช่น บริษัทรถยนต์ บริษัทเครื่องเสียง บริษัทคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นๆ เช่น หนายความ อาจารย์มหาวิทยาลัย ข้าราชการระดับกระทรวง และพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นต้น

ด้านระดับการศึกษา ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี (27 คน) โดยส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ มีผู้ให้สัมภาษณ์เพียง 2 คนที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งพบว่าในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามออนไลน์ 125 คน ผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่ามีจำนวนสูงสุดคือ 60 ราย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 22 ราย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 17 ราย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) จำนวน 13 ราย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จำนวน 5 ราย ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 หรือต่ำกว่า จำนวน 8 ราย

นอกจากนี้ ช่องทางการพบคู่สมรสชาวเยอรมันยังมีความแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน ผู้ย้ายถิ่นไม่จำเป็นต้องใช้บริการของบริษัทจัดหาคู่ แต่สามารถใช้เว็บไซต์หาคู่ออนไลน์ เช่น *ไทยเลิฟลิงก์ (Thai Love Link)* ที่เปิดโอกาสให้พวกเขาทำความรู้จักกับชาวต่างชาติได้ด้วยตนเอง จนนำไปสู่การแต่งงานและย้ายถิ่นในที่สุด ข้อมูลจากงานวิจัยพบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 7 ราย ที่รู้จักสามีชาวเยอรมันผ่านช่องทางบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น เว็บไซต์หาคู่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การพบปะตัวตนจริงผ่านการทำงาน การศึกษาต่อการแนะนำของเพื่อนหรือเพื่อนร่วมงาน หรือจากการเดินทาง / การท่องเที่ยว ยังคงถือเป็นช่องทางหลักในการพบคู่สมรสชาวเยอรมันและนำไปสู่การย้ายถิ่น พวกเขาใช้เวลาอยู่ในช่วงระหว่าง 6 เดือน ถึง 6 ปี ในการทำความรู้จักคู่รักชาวเยอรมันก่อนตัดสินใจแต่งงาน (ส่วนใหญ่จะใช้เวลาประมาณ 1-2 ปี ในการคบหาดูใจกันก่อนแต่งงาน) ทั้งสองฝ่ายมีประสบการณ์ในการเดินทางไปเยี่ยมเยือนประเทศของกันและกันเพื่อดูความเป็นอยู่ ครอบครัวยุค และฐานะทางสังคม ก่อนที่จะแต่งงานกัน ความแตกต่างของอายุคู่สมรสชาวเยอรมันมีความหลากหลาย ตั้งแต่อายุน้อยกว่า อายุเท่ากัน อายุมากกว่าเพียงไม่กี่ปี จนถึงอายุมากกว่ากันราว 20-30 ปี (ตาราง 3)

ตาราง 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการสมรสและภูมิหลังด้านอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ (เรียงตามลำดับอายุ)

ลำดับ	อายุ (ปี)	อายุคู่สมรส (ส่วนต่าง / ปี)	ปีสมรส	อาชีพในประเทศไทย ก่อนย้ายถิ่น	ช่องทางการพบกับคู่สมรส ชาวเยอรมัน
ผู้ให้ข้อมูลเฉพาะหญิง					
1	23	+ 30	2015	ผู้ช่วยพยาบาล	สื่อออนไลน์
2	30	+ 2	2015	พนักงานบริษัทเอกชน	เว็บไซต์หาคู่ (ไทยเลิฟลิงก์)
3	32	+ 12	2013	พนักงานบริษัทเอกชน	โดยบังเอิญ
4	32	+ 13	2009	พนักงานโรงแรม	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ
5	33	+ 8	2012	พี่เลี้ยงเด็ก (ฝรั่งเศสและเยอรมัน)	เว็บไซต์หาคู่ (ไม่ระบุ)
6	33	+ 10	2008	พนักงานบริษัทนำเข้าเที่ยว	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ
7	33	+ 29	2011	ครู (ระยะสั้น), พนักงานร้านนวดในประเทศไทยและรัสเซีย	เว็บไซต์หาคู่ (ไทยเลิฟลิงก์)
8	34	+ 4	2010	พนักงานบริษัทที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเยอรมัน (โทรคมนาคมและการสื่อสาร)	เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน
9	35	+ 3	2010	นักวิจัย	ในระหว่างการศึกษาต่อ
10	37	- 4	2009	พนักงานโรงแรม	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ
11	37	+ 14	2010	พนักงานโรงแรม	การแนะนำของเพื่อน (ชาวเยอรมัน)
12	37	ไม่มีข้อมูล	2014	พนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)	การแนะนำของเพื่อนที่แต่งงานแล้วในเยอรมนี
13	38	- 4	2013	พนักงานบริษัทที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเยอรมัน (คอมพิวเตอร์)	เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน
14	38	- 2	2011	พนักงานร้านนวด	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ

ลำดับ	อายุ (ปี)	อายุคู่สมรส (ส่วนต่าง / ปี)	ปีสมรส	อาชีพในประเทศไทย ก่อนย้ายถิ่น	ช่องทางการพบกับคู่สมรส ชาวเยอรมัน
15	38	+ 1	2007	เลขานุการบริษัท ที่ปรึกษาต่างชาติ	เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน
16	38	+ 7	2006	พนักงานบริษัทที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเยอรมัน (เครื่องเสียง)	เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน
17	38	+ 12	2007	พนักงานโรงแรม	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ
18	38	+ 18	2007	พนักงานบริษัทข้ามชาติ	การแนะนำของเพื่อน
19	39	- 1	2012	พนักงานสายการบิน	การแนะนำของเพื่อน
20	39	ไม่มีข้อมูล	2010	เจ้าของกิจการ	การแนะนำของญาติที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเยอรมนี
21	39	ไม่มีข้อมูล	2008	สื่อสารมวลชน, เจ้าของกิจการ	โดยบังเอิญ
22	40	0	2006	พนักงานร้านเสริมสวย	โดยบังเอิญ
23	43	+ 6	2011	พนักงานโรงแรม	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ
24	43	+ 14	2014	ข้าราชการ (กระทรวงสาธารณสุข)	เว็บไซต์หาคู่ (ไทยเลิฟลิงก์)
25	43	+ 30	2014	ผู้ดูแลผู้สูงอายุ	เว็บไซต์หาคู่ (ไทยเลิฟลิงก์)
26	44	+ 3	2012	พนักงานร้านนวดในโรงแรม	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ
27	44	+ 3	2014	พนักงานบริษัทที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเยอรมัน (รถยนต์)	การแนะนำของเพื่อน
28	44	+ 11	2007	สื่อสารมวลชน	โดยบังเอิญ
29	44	+ 14	2010	พนักงานร้านเสริมสวย	โดยบังเอิญ
30	45	+ 20	2016	อาจารย์มหาวิทยาลัย (จิตวิทยา)	เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน

ลำดับ	อายุ (ปี)	อายุคู่สมรส (ส่วนต่าง / ปี)	ปีสมรส	อาชีพในประเทศไทย ก่อนย้ายถิ่น	ช่องทางการพบกับคู่สมรส ชาวเยอรมัน
31	49	+ 8	2010	พนักงานร้านนวด	สื่อออนไลน์ (โดยความช่วยเหลือของเพื่อน)
32	49	+ 13	2012	ร้านนวด (เจ้าของกิจการและผู้สอน)	การแนะนำของเพื่อน
33	54	+ 10	2009	พนักงานร้านนวด	โดยบังเอิญ
34	57	+ 3	2007	ข้าราชการ (กระทรวงสาธารณสุข)	การแนะนำของเพื่อนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเยอรมนี
35	57	+ 9	2005	นายควม, เจ้าของกิจการรับเหมาก่อสร้าง	การแนะนำของญาติที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเยอรมนี
ผู้ให้ข้อมูลเพศชาย					
1	37	+ 10	2011	พนักงานโรงแรม	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ
2	39	- 9	2012	พนักงานบริษัทที่ปรึกษาด้านการบัญชี	ในระหว่างการศึกษาต่อ
3	42	+ 15	2006	พนักงานบริษัทนำเข้าเที่ยว, เจ้าของร่วมกิจการขนาดเล็ก	ผ่านการปฏิบัติงานตามอาชีพ

สังคมของคนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนี

แม้ว่าคนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนีอาจมีแม่หรือพี่น้องที่เคยย้ายถิ่นไปตั้งรกรากในเยอรมนีมาก่อน แต่ส่วนใหญ่จะมีถิ่นที่อยู่กระจายอยู่ทั่วไป ขึ้นอยู่กับพื้นที่ทำงานและที่พักอาศัยของคู่สมรสชาวเยอรมัน มากกว่าจะอาศัยอยู่กับกลุ่มเครือญาติขนาดใหญ่หรือรวมตัวกันเป็นชุมชนคนไทยดังเช่นที่อาจจะพบได้ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นต่างชาติบางกลุ่ม ส่วนหนึ่งอาจเพราะคนไทยย้ายถิ่นฐานด้วยความสมัครใจ จึงไม่มีความรู้สึกกลัวหรือจำเป็นต้องรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดเช่นในกรณีของผู้ลี้ภัย การแต่งงานกับคนเยอรมันเป็นการใช้ชีวิตร่วมกับ “คนอื่น”

ที่แตกต่างทั้งเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็มีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยด้วยกันผ่านเครือข่ายคนรู้จัก เครือข่ายอาชีพ และเครือข่ายในพื้นที่ออนไลน์

การย้ายถิ่นฐานผ่านการสมรสทำให้คนไทยมีสถานภาพที่ต้องพึ่งพิงคู่สมรสชาวเยอรมันเป็นหลัก ส่วนใหญ่จึงมีสถานะเป็นรองกว่าคู่สมรสทั้งในระดับครัวเรือนและระดับสังคม ในระดับครัวเรือนต้องพึ่งพิงคู่สมรสชาวเยอรมันทั้งในด้านการเงินและสิทธิพำนักในเยอรมนี คู่สมรสชาวเยอรมันส่วนใหญ่มีรายได้สูงกว่าและเป็นคนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในบ้าน รวมทั้งค่าใช้จ่ายของบุตร ในกรณีที่ภรรยาชาวไทยทำงานและมีรายได้ เงินรายได้มักถูกใช้ไปกับค่าใช้จ่ายส่วนตัวและการส่งเงินกลับบ้าน ส่วนในระดับสังคม คนไทยย้ายถิ่นต้องพบกับระเบียบสังคมที่เข้มงวด ประกอบกับมีข้อจำกัดด้านการสื่อสารภาษาเยอรมัน จึงไม่สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างอิสระ

จากการสัมภาษณ์พบว่า แม้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีการศึกษาสูงก็ยังประสบความยากลำบากกับการหางานในเยอรมนี สำหรับผู้หญิงที่เป็นเสาหลักทางการเงินของครอบครัวในไทยและจำเป็นต้องหารายได้ส่งกลับไปเลี้ยงพ่อแม่และบุตร จะนิยมประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจขนาดและสปา เนื่องจากใช้ทุนต่ำและมีกฎระเบียบข้อบังคับน้อยกว่ากิจการอื่นๆ เช่น การเปิดร้านอาหาร กลุ่มธุรกิจขนาดและสปามีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ด้านการवादมาก่อนก็สามารถสมัครเข้าทำงานได้ นอกจากนี้คนไทยย้ายถิ่นส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดด้านการเงินและความรู้เกี่ยวกับการทำธุรกิจในต่างแดน จึงยากที่จะมีโอกาสเป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ประกอบการโดยปราศจากการสนับสนุนของคู่สมรส รวมไปถึงไม่มีความสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เพื่อนผู้ย้ายถิ่นคนอื่นๆ ได้ เนื่องจากการตัดสินใจทางการเงินส่วนใหญ่จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากคู่สมรส

เทคโนโลยีการสื่อสารกับผู้อพยพข้ามรัฐชาติ

งานศึกษาว่าด้วยการย้ายถิ่นข้ามรัฐชาติ (Glick-Schiller, Basch, and Blanc-Szanton 1992; 1995) ได้ชี้ให้เห็นว่ามีประชากรย้ายถิ่นฐานกลุ่มใหม่ที่เครือข่าย กิจกรรม และวิถีชีวิตของพวกเขายังถูกห้อมล้อมด้วยชุมชนของทั้งประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง โดยเรียก

ประชากรเหล่านี้ว่า “ผู้ย้ายถิ่นข้ามรัฐชาติ” (transmigrants) และได้ให้ความหมายของคำว่า “การย้ายถิ่นข้ามรัฐชาติ” ว่าเป็นกระบวนการที่ผู้ย้ายถิ่นสร้างพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมโยงประเทศต้นทางกับประเทศที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ การย้ายถิ่นข้ามรัฐชาติจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากถูกขับเคลื่อนด้วยตรรกะของระบบทุนนิยมโลกที่สร้างอุปสงค์ต่อแรงงานต่างชาติในประเทศพัฒนาแล้ว และสร้างอุปทานของแรงงานราคาถูกในประเทศโลกที่สาม นอกจากนี้ ระบบทุนนิยมโลกยังผลักดันให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีการสื่อสารและการขนส่งที่ทันสมัย ซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่การติดต่อเชื่อมโยงทางไกลระหว่างประเทศ (Portes 2001) แม้การย้ายถิ่นข้ามรัฐชาติอาจไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก แต่การแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนผู้ย้ายถิ่นจะเป็นเงื่อนไขสนับสนุนให้กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่กำลังดำเนินอยู่ก่อนแล้ว (Vertovec 2009)

เทคโนโลยีสมัยใหม่ในปัจจุบันทั้งในด้านการขนส่งและการสื่อสารทำให้การติดต่อข้ามพรมแดนเป็นไปได้ง่ายขึ้น ผู้ย้ายถิ่นข้ามรัฐชาติสามารถใช้ชีวิตโดยยังคงความสัมพันธ์กับประเทศบ้านเกิดหรือประเทศต้นทาง พวกเขาพัฒนาและรักษาความสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบทั้งด้านครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม องค์กร ศาสนา และการเมืองข้ามพรมแดน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การตัดสินใจ ทั้งยังร่วมรู้สึกกังวลและพัฒนาอัตลักษณ์ภายในเครือข่ายสังคมทั้งสองแห่งหรือมากกว่าสองแห่งอย่างต่อเนื่อง การคมนาคมขนส่งระหว่างประเทศที่สะดวกและมีราคาถูกลง ทำให้เดินทางกลับมาประเทศต้นทางได้สะดวกมากขึ้น สำหรับกลุ่มคนไทยรุ่นใหม่ในเยอรมนีที่ย้ายถิ่นข้ามรัฐชาติโดยการสมรส พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เดินทางกลับประเทศไทยปีละหนึ่งครั้ง โดยมักถือโอกาสนี้พาสามีและบุตรที่เกิดจากสามีชาวเยอรมันไปพบปะครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง รวมทั้งใช้เวลาที่เหลือท่องเที่ยวไปตามสถานที่ท่องเที่ยวอดนียมโดยเฉพาะชายทะเลและเกาะต่างๆ

ในแง่ของการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและเครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่ามีการใช้ช่องทางเหล่านี้ตั้งแต่ก่อนการสมรส ทั้งในแง่ที่เป็นช่องทางติดต่อสื่อสารกับเครือข่ายคนไทยที่อยู่ต่างแดน และการทำความรู้จักและการรักษาความสัมพันธ์กับคู่รักต่างชาติ ไม่ว่าจะด้วยการสื่อสารด้วยตัวเองหรือด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น เช่น กรณีของผู้ให้สัมภาษณ์หญิงไทยอายุ 49 ปี

ที่รู้จักกับสามีคนปัจจุบันผ่านเครือข่ายในอินเทอร์เน็ตโดยความช่วยเหลือของเพื่อน และแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะพบคู่รักจากการติดต่อพบปะในชีวิตจริง แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่ยังมีบทบาทในการสานสัมพันธ์ระหว่างกันก่อนที่จะย้ายถิ่นไปเยอรมนี และเมื่อย้ายถิ่นแล้วพวกเขาก็ยังสามารถติดต่อและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครอบครัวและเพื่อนๆ ในประเทศไทยโดยอาศัยช่องทางเหล่านี้

จากการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพพบว่า แม้อาบริกาโทรศัพททางไกลจะลดลงมากแล้ว แต่ก็ยังคงถูกทดแทนด้วยบริการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่มีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะบริการสนทนาออนไลน์ที่สามารถสื่อสารทั้งเสียงและภาพ อีกทั้งยังเข้าถึงได้สะดวกผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ ยกเว้นกรณีที่บุคคลปลายทางเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่คุ้นเคยกับการใช้งานอุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตหรือการเข้าถึงยังมีจำกัด จึงยังจำเป็นต้องใช้บริการโทรศัพททางไกลอยู่บ้าง แอปพลิเคชันสนทนาที่ได้รับความนิยมในกลุ่มคนไทยในเยอรมนี ได้แก่ แอปพลิเคชันไลน์ เฟซบุ๊ก และสไกป์ (skype) โดยส่วนใหญ่ของผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ (25 คน) ใช้ไลน์ทั้งเพื่อสื่อสารในชีวิตประจำวันกับกลุ่มคนไทยย้ายถิ่นอื่นๆ ในเยอรมนี และเพื่อติดต่อกับครอบครัวและเพื่อนในประเทศไทย เนื่องจากสะดวกและเป็นแอปพลิเคชันที่ได้รับความนิยมจากผู้ใช้งานในประเทศไทย⁷ ไลน์ช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถพูดคุยพร้อมกันมองเห็นภาพความเป็นไปของแต่ละฝ่ายในขณะที่ทำการสนทนา เช่น สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่มีลูกอยู่ในประเทศไทยก็สามารถให้คำแนะนำสั่งสอนต่างๆ ได้

ในส่วนของปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายสังคมในวงกว้างพบว่า เฟซบุ๊กเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างเครือข่ายของกลุ่มคนไทยรุ่นใหม่ในเยอรมนี โดยมีวัตถุประสงค์การใช้งานที่สำคัญคือ 1) เพื่อประโยชน์ส่วนตัวและการสร้างเครือข่าย 2) เพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ธุรกิจ โดยไม่มีค่าใช้จ่ายและสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคจำนวนมาก และ 3) เพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นของกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกัน ดังจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

⁷ จากการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย พ.ศ. 2560 พบว่ามีผู้ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์คิดเป็นร้อยละ 95.8 ของจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต (สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ [องค์การมหาชน] กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม 2560, 55).

สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์: การรวมกลุ่มรูปแบบใหม่ของชุมชนไทยในเยอรมนี

ปัจจุบันในเยอรมนีมีสมาคมของชาวไทยมากกว่าหนึ่งร้อยสมาคม ทั้งสมาคมทางศาสนา วัฒนธรรม เช่น สอนภาษาไทยให้แก่เด็กรุ่นที่สอง ดนตรีไทย รำไทย ศิลปะไทย และมวยไทย สมาคมที่ดูแลให้ความช่วยเหลือคนไทยตกทุกข์ได้ยาก สมาคมทางเศรษฐกิจและการพัฒนาฝีมือ เช่น การวาดแผนไทย การเป็นล่าม การขยายตัวของจำนวนสมาคมชาวไทยในเยอรมนีเหล่านี้มีส่วนสำคัญมาจากความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในสมาคม อันนำไปสู่การแยกตัวและก่อตั้งสมาคมใหม่ๆ ทั้งนี้ ทุกสมาคมต่างพยายามขอรับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไทยตามนโยบายชุมชนไทยเข้มแข็ง ซึ่งให้การสนับสนุนกิจกรรมของสมาคมคนไทยย้ายถิ่นในต่างประเทศ แต่งบประมาณดังกล่าวมีจำกัดและไม่สามารถสนับสนุนทุกสมาคมได้อย่างเท่าเทียม

ในปัจจุบัน สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์เริ่มมีบทบาทในการก่อตั้งสมาคมออนไลน์ของคนไทยรุ่นใหม่ในเยอรมนี โดยเฉพาะในรูปแบบของกลุ่ม (group) ในเฟซบุ๊ก เนื่องจากเป็นช่องทางที่มีจุดเด่นและแตกต่างไปจากการรวมกลุ่มในรูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ 1) ค่าใช้จ่ายน้อยกว่าและข้อบังคับด้านกฎหมายน้อยกว่า 2) สามารถขยายจำนวนสมาชิกได้ไม่จำกัด 3) ผู้จัดการ (“แอดมิน”) สามารถโต้ตอบกับสมาชิกได้ตลอดเวลาที่เข้าใช้งาน และที่สำคัญคือ 4) ชีวิตส่วนตัวของแอดมินและสมาชิกแยกออกจากกัน ไม่จำเป็นต้องพบปะกันจริงๆ

กลุ่มเฟซบุ๊กของคนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนีส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปิด (closed group) ที่มีคนไทยรุ่นใหม่ทำหน้าที่ “แอดมิน” ซึ่งนอกจากจะให้ความรู้ ตั้งหัวข้อ และชักชวนสร้างบทสนทนาระหว่างสมาชิกแล้ว ยังมีอำนาจในการจัดการสมาชิกภาพของทุกคนในเพจ เริ่มตั้งแต่การรับหรือปฏิเสธการเข้ากลุ่ม การไล่เกลียดความขัดแย้ง รวมถึงการพิจารณายกเลิกสถานะการเป็นสมาชิก พวกเขาจึงเสมือนเป็นผู้นำของกลุ่มชุมชนรูปแบบใหม่ จากการสำรวจของผู้เขียนพบว่ากลุ่มเฟซบุ๊กที่มีชื่อเสียงและมีสมาชิกมากที่สุด ได้แก่ กลุ่ม *สะใภ้เยอรมัน* ซึ่งมีสมาชิกเกือบหนึ่งหมื่นบัญชีผู้ใช้งานในช่วงที่ทำการเก็บข้อมูล กลุ่มดังกล่าวเป็นช่องทางที่หญิงและชายไทยผู้ย้ายถิ่นใช้สอบถามหรือเล่าประสบการณ์การใช้ชีวิตในต่างแดน ประสพการณ์ก่อนและหลังสมรส กฎหมายและระเบียบสังคม ตลอดจนประชาสัมพันธ์ธุรกิจของสมาชิก

กลุ่มเฟซบุ๊กที่ได้รับความนิยมรองลงมาได้แก่กลุ่มที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ด้านการดำรงชีวิตในเยอรมนี ได้แก่ กลุ่มที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและกลุ่มให้ความรู้ด้านภาษาเยอรมัน เช่น กลุ่ม *แชร์ประสบการณ์เรียน Berufsausbildung in Deutschland* ซึ่งเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานและการฝึกงานสายวิชาชีพ (*Ausbildung*) รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกันในการทำงานและฝึกงาน กลุ่มนี้มีสมาชิกกว่า 7,700 บัญชีผู้ใช้งาน และอีกกลุ่มหนึ่งคือ *หางาน-หาคนทำงานในเยอรมนี(Arbeitsplatz für Thai in Deutschland)*^๑ ซึ่งเปิดพื้นที่ให้สมาชิกกว่า 4,400 บัญชีผู้ใช้งาน สามารถลงโฆษณารับสมัครงานและหางานได้ โดยแอดมินกลุ่มให้เหตุผลที่จัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นว่า เนื่องจากสมาชิกที่สำนักจัดหางานและให้คำปรึกษากับคนไทยอยู่แล้ว จึงรู้สึกว่าจะสามารถเป็นสื่อกลางนำความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสมัครงานมาช่วยเหลือคนไทยด้วยกันได้

ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจสปาที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่ม *เก้าเก้าเนี้ยมือใหม่(นวดไทยในเยอรมัน+ยุโรป)* มีสมาชิกมากกว่า 4,000 บัญชีผู้ใช้งาน และกลุ่ม *ภาษาเยอรมันทางหัตถเวช* ที่เน้นให้ความรู้ด้านศัพท์ภาษาเยอรมันที่เกี่ยวข้องกับการนวด และมีสมาชิกราว 1,800 บัญชีผู้ใช้งานในช่วงที่ทำการเก็บข้อมูล นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเกี่ยวกับการเรียนภาษาเยอรมันที่เน้นให้ความรู้และเกร็ดในการทำข้อสอบ โดยเฉพาะการสอบให้ผ่านภาษาเยอรมันระดับ B1 เพื่อขอสิทธิพำนักถาวรและการขอสัญชาติ เช่น กลุ่ม *Wir Lernen Jeden Tag ein Neues Deutsches Wort* ซึ่งมีสมาชิกมากกว่า 5,400 บัญชีผู้ใช้งาน และกลุ่ม *Keine Angst vor der Prüfung A1-B2* ซึ่งมีสมาชิก 2,400 กว่า บัญชีผู้ใช้งาน

เมื่อสอบถามคนไทยรุ่นใหม่เกี่ยวกับความสนใจในการเข้าร่วมสมาคมของคนไทยย้ายถิ่นที่มีอยู่เดิม ส่วนใหญ่มองว่าไม่มีความจำเป็นและไม่ต้องการอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ใหญ่ที่อยู่มาก่อน เนื่องจากสังคมไทยยังให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสและการเคารพผู้ใหญ่ คนรุ่นใหม่หลายคนจึงกังวลว่าตนจะไม่มีอิสระในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง ดังเช่นที่แอดมินกลุ่ม *หางาน-หาคนทำงานในเยอรมนี(Arbeitsplatz für Thai in Deutschland)*

^๑ การสะกดและเว้นวรรคคำเป็นไปตามชื่อกลุ่มที่แสดงบนเฟซบุ๊ก.

ได้ให้ความเห็นในประเด็นนี้ว่า “คนรุ่นเก่ามักมองว่าพวกเราไม่มีจิตอาสา แต่จริงๆ แล้วเรามีในแบบของเรา การเข้าไปเป็นสมาชิกสมาคมเท่ากับว่าเราต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ การให้ความเห็นแบบตรงไปตรงมาอาจถูกมองว่าเป็นเด็กก้าวร้าว”

อาจกล่าวได้ว่าสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ทำให้เกิด “จุดนัดพบทางเลือก” ของคนไทยย้ายถิ่นรุ่นใหม่ในเยอรมนี ซึ่งสมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในพื้นที่ทางกายภาพ ไม่จำเป็นต้องเดินทางมาพบปะเจอหน้ากัน พื้นที่เหล่านี้เปิดโอกาสให้คนที่ไม่รู้จักกันสามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนความเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ซึ่งหลายครั้งนำไปสู่การอภิปรายถกเถียงท่ามกลางสายตาผู้อ่านอีกหลายพันคนที่ก็เป็นผู้รับสารไปพร้อมๆ กันในกลุ่มที่ตนร่วมเป็นสมาชิก จะเห็นว่าเทคโนโลยีสื่อสารและสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตผู้ย้ายถิ่นในหลายด้าน เริ่มตั้งแต่การใช้ช่องทางบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเช่นเว็บไซต์หาคู่เพื่อเปิดโอกาสในการพบปะชาวต่างชาติ การสร้างความรู้จักคุ้นเคยก่อนสมรสและนำไปสู่การย้ายถิ่น ในปัจจุบัน นอกจากคนไทยในเยอรมนีจะใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสื่อสารออนไลน์เหล่านี้ในการเชื่อมโยงและรักษาสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนฝูงในประเทศบ้านเกิดแล้ว ยังได้สร้างความเชื่อมโยงระหว่างคนไทยย้ายถิ่นในเยอรมนีด้วยตนเองผ่านกลุ่มออนไลน์ต่างๆ เครือข่ายสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นช่องทางในการรวมกลุ่มของคนไทยย้ายถิ่น ซึ่งมีข้อจำกัดทั้งในเชิงพื้นที่และเวลาในการเข้าถึงน้อยกว่าการรวมกลุ่มในรูปแบบองค์กรสมาคมอย่างเป็นทางการ

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

พัทยา เรือนแก้ว. 2552. *สิทธิหญิงไทยกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

พัทยา เรือนแก้ว, บ.ก. 2557. *หญิงไทยและชุมชนไทย วันนี้อยู่ในเยอรมนี*. ปิเลเฟลด์: เครือข่ายคนไทยในต่างแดน ประเทศเยอรมนี.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Chantavanich, Supang, ed. 2001. *The Migration of Thai Women to Germany: Causes, living conditions and impacts for Thailand and Germany*. Bangkok: Asian Research Center for Migration (ARCM).

Glick-Schiller, Nina G., Linda Basch, and Cristina Blanc-Szanton*. 1992. "Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration." *Annual New York Academy of Sciences* 645(1): 1-24.

Glick-Schiller, Nina G., Linda Basch, and Cristina Szanton Blanc*. 1995. "From Immigration to Transmigration: Theorizing transnational migration." *Anthropology Quarterly* 68(1): 48-63.

Piper, Nicola, and Sohoon Lee. 2016. "Marriage Migration, Migrant Precarity, and Social Reproduction in Asia: An overview." *Critical Asian Studies* 48(4): 1-21.

Portes, Alejandro. 2001. "Introduction: The debates and significance of immigrant transnationalism." *Global Networks* 1(3): 181-193.

Ratanaolan-Mix, Prapairat, and Nicola Piper. 2003. "Does Marriage 'Liberate' Women from Sex Work?—Thai Women in Germany." In *Wife or Worker? Asian women and migration*, edited by Nicola Piper and Mina Roces, 53-71. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.

* คงการสะกดนามสกุลของผู้เขียนตามต้นฉบับตีพิมพ์ของบทความแต่ละชิ้น.

- Regional Thematic Working Group on International Migration including Human Trafficking. 2008. *Situation Report on International Migration in East and South-East Asia*. Bangkok: International Organization for Migration, Regional Office for Southeast Asia.
- Sinsuwan, Woramon. 2018. "Thai Marriage Migrants in Germany and Their Employment Dilemma after the Residence Act of 2005." PhD diss. (Southeast Asian Studies), Humboldt University of Berlin.
- Tseng, Yen-Fen. 2010. "Marriage Migration to East Asia: Current issues and propositions in making comparisons." In *Asian Cross-Border Marriage Migration: Demographic patterns and social issues*, edited by Wen-Shan Yang and Melody Chia-Wen Lu, 31-46. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vertovec, Steven. 2009. *Transnationalism*. London and New York: Routledge.
- Yamanaka, Keiko, and Nicola Piper. 2005. "Feminized Migration in East and Southeast Asia: Policies, actions and empowerment." UNRISD Occasional Paper 11. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Yang, Wen-Shan, and Melody Chia-Wen Lu. 2010. *Asian Cross-Border Marriage Migration: Demographic patterns and social issues*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

เอกสารออนไลน์

- สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. 2560. "รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2560." กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน). สืบค้นวันที่ 5 พฤษภาคม 2561. <https://www.etda.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2017.html>.
- Federal Foreign Office. n.d. "Entry & Residence: Immigration Act." Accessed May 5, 2017. http://www.auswaertiges-amt.de/EN/EinreiseUndAufenthalt/04_Recht/Zuwanderungsrecht_node.html.